

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. ข้อมูลบริบทชุมชน

1.1 ประวัติหมู่บ้าน

นายจ๋อง โตภูเขียว	อายุ 84 ปี	บ้านเลขที่ 14 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายเที่ยง ขวัญแจ่ม	อายุ 68 ปี	บ้านเลขที่ 6 หมู่ 9 (ปัจจุบันอยู่บ้านวังกกแก้ว) ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

1.2 ด้านกายภาพ/ชีวภาพ และฐานทรัพยากรความหลากหลายของระบบนิเวศแหล่งน้ำ และทั่วไปอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

นายจ๋อง โตภูเขียว	อายุ 84 ปี	บ้านเลขที่ 14 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายจำเนียร โตภูเขียว	อายุ 58 ปี	บ้านเลขที่ 46 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายอภัย ยศรุ่งเรือง (ผู้ใหญ่บ้าน)	อายุ 42 ปี	บ้านเลขที่ 42 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายถวิล ตังภูเขียว	อายุ 41 ปี	บ้านเลขที่ 8 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายเปี้ยก เดชครอบ	อายุ 66 ปี	บ้านเลขที่ 3 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางอุเทน ยศจำรัส	อายุ 54 ปี	บ้านเลขที่ 73 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายอุดร ถื่อนขุนจำ	อายุ 48 ปี	บ้านเลขที่ 122 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายประเสริฐ ทนนาดี	อายุ 48 ปี	บ้านเลขที่ 13 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายมัด เตือนประโยชน์	อายุ 56 ปี	บ้านเลขที่ 91 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

นายเที่ยง ขั้วบุญแจ่ม	อายุ 68 ปี	บ้านเลขที่ 6 หมู่ 9 (ปัจจุบันอยู่บ้านวังกกแก้ว) ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายคุณิต สีพันบุญ (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)	อายุ 32 ปี	บ้านเลขที่ 78 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายสำเภา โถปั้น	อายุ 48 ปี	บ้านเลขที่ 7 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายประนม เจริญภูเขียว	อายุ 34 ปี	บ้านเลขที่ 85 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางพลวง ปั้นสกุล	อายุ 72 ปี	(แต่เดิมอยู่บ้านวังสวาบปี 2544 แยกหมู่บ้าน ปัจจุบันจึงอยู่บ้านวังกกแก้ว หมู่ 9) ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายเฉลียว ปั้นปั้น	อายุ 66 ปี	(แต่เดิมอยู่บ้านวังสวาบปี 2544 แยกหมู่บ้าน ปัจจุบันจึงอยู่บ้านวังกกแก้ว หมู่ 9) ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

1.3 เศรษฐกิจ สังคม และกลุ่มองค์กรในชุมชน

นายถวิล ดิ่งภูเขียว	อายุ 41 ปี	บ้านเลขที่ 8 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางบุญโฮม เกื้อนขุนจำ	อายุ 45 ปี	บ้านเลขที่ 122 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายอุคร เกื้อนขุนจำ	อายุ 48 ปี	บ้านเลขที่ 122 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายสมพร ปั้นปั้น	อายุ 34 ปี	บ้านเลขที่ 45 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายประเสริฐ ทนนาดี	อายุ 45 ปี	บ้านเลขที่ 13 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางสมจิตร ทนนาดี	อายุ 44 ปี	บ้านเลขที่ 13 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางอุเทน ยศจำรัส	อายุ 54 ปี	บ้านเลขที่ 73 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

นางบัวผัน บุญรักษา	อายุ 45 ปี	บ้านเลขที่ 28 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางสังวาล คำสี	อายุ 59 ปี	บ้านเลขที่ 48 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางสังเวียน เดชครอบ	อายุ 54 ปี	บ้านเลขที่ 51 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางเทวา โดฎเจียว	อายุ 52 ปี	บ้านเลขที่ 46 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายสิทธิพงษ์ บัวทุม	อายุ 34 ปี	บ้านเลขที่ 118 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางเรือง เดชครอบ	อายุ 73 ปี	บ้านเลขที่ 3 หมู่ 9 (ปัจจุบันอยู่บ้านวังกกแก้ว) ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

1.4 ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมบุญเลี้ยงบ้าน

นางปาน ขวานหลาย	อายุ 66 ปี	บ้านเลขที่ 45 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายสมบุญ แพงแสน	อายุ 57 ปี	บ้านเลขที่ 17 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายจ่อง โดฎเจียว	อายุ 84 ปี	บ้านเลขที่ 14 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางบุญโฮม เดือนขุนคำ	อายุ 45 ปี	บ้านเลขที่ 122 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายคูสิต สีพันบุญ	อายุ 32 ปี	บ้านเลขที่ 78 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางพุทธ อิมมัน	อายุ 75 ปี	บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายบุญ คู่เงิน	อายุ 69 ปี	บ้านเลขที่ 60 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายเต็ม ตลับเงิน	อายุ 57 ปี	บ้านเลขที่ 92 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

นายกรม เดชบำรุง	อายุ 60 ปี	บ้านเลขที่ 82 หมู่ 1 วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายศักดิ์ชัย เจียมภูเขียว	อายุ 30 ปี	บ้านเลขที่ 116 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางสาวดาว ขสรุ่งเรือง	อายุ 34 ปี	บ้านเลขที่ 42 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางรอง ขวานแจ่ม	อายุ 58 ปี	(แต่เดิมอยู่บ้านวังสวาบปี 2544 แยกหมู่บ้าน ปัจจุบันจึงอยู่บ้านวังกกแก้ว หมู่ 9) ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

2. ข้อมูลระบบการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำขนาดเล็ก(ฝาย)

2.1 ข้อมูลการจัดการและการใช้ประโยชน์จากฝายระดับกลุ่มผู้ใช้น้ำ

1) ฝายบ้าน

นายจ๋อง โตภูเขียว	อายุ 84 ปี	บ้านเลขที่ 14 หมู่ 1 ต.วังสวาบ อ.ภูผาม่าน จ.ขอนแก่น
นายบุญ ตู๊เงิน	อายุ 69 ปี	บ้านเลขที่ 60 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายสำเลา โถปิ่น	อายุ 48 ปี	บ้านเลขที่ 7 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายถวิล ดิ่ง ภูเขียว	อายุ 41 ปี	บ้านเลขที่ 8 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายประยูร จงทัน	อายุ 32 ปี	บ้านเลขที่ 11 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายวงเดือน อิ่มมัน	อายุ 42 ปี	บ้านเลขที่ 19 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายณรงค์ อิ่มมัน	อายุ 43 ปี	บ้านเลขที่ 113 หมู่ 1 ต.. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายมวน ทุมเที่ยง	อายุ 51 ปี	บ้านเลขที่ 11 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

นายก้าว โดปุ่น อายุ 55 ปี บ้านเลขที่ 102 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายสุน โตภูเขียว อายุ 62 ปี บ้านเลขที่ 97 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

2) ฝ่ายนาเหนือ

นายอุดร เตือนขุนจำ อายุ 45 ปี บ้านเลขที่ 122 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายสา ขวัญแจ่ม อายุ 66 ปี บ้านเลขที่ 12 หมู่ 9 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายสฤกษ์ ขวัญแจ่ม อายุ 44 ปี บ้านเลขที่ 9 หมู่ 9 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายบัวลม ศรีสวัสดิ์ อายุ 41 ปี บ้านเลขที่ 38 หมู่ 1 ต. ภูผาม่าน อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายอุรธรรม์ สอนสะอาด อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 105 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายบรรจง สอนสะอาด อายุ 39 ปี บ้านเลขที่ 67 หมู่ 19 สอนสะอาด ต. วังสวาบ
อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

นายสุพรรณ เดชนรสิงห์ อายุ 47 ปี บ้านเลขที่ 67 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายสุรินทร์ คำดี้อ อายุ 34 ปี บ้านเลขที่ หมู่ 9 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

3) ฝ่ายห้วยหม้อแตก

นายเที่ยง ขวัญแจ่ม อายุ 67 ปี บ้านเลขที่ 6 หมู่ 9 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

4) ฝ่ายผาข้าวหลาม

นายอภัย ยศรุ่งเรือง อายุ 42 ปี บ้านเลขที่ 42 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
จ. ขอนแก่น

นายอัมพร เตือนขุนขำ	อายุ 48 ปี	บ้านเลขที่ 6 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายละมัย สอนลา	อายุ 29 ปี	บ้านเลขที่ 1 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางสวิง อิ่มมัน	อายุ 49 ปี	บ้านเลขที่ 59 หมู่ 9 (บ้านวังกกแก้ว) ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางหา สีสุพล	อายุ 53 ปี	บ้านเลขที่ 57 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายเพ็ญวัง เจียมภูเขียว	อายุ 66 ปี	บ้านเลขที่ 34 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางสมควร สอนลา	อายุ 47 ปี	บ้านเลขที่ 80 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายคำมูล สีสุพล	อายุ 54 ปี	บ้านเลขที่ 57 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายสมิง สอนลา	อายุ 47 ปี	บ้านเลขที่ 80 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

5) ฝ่ายช่วยเหลือ

นายบีน แก้วเหลื่อ	อายุ 60 ปี	บ้านเลขที่ 79 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นางมัย เดชครอบ	อายุ 58 ปี	บ้านเลขที่ 79 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

2.2 ข้อมูลเจาะลึกระดับครัวเรือน

นายมัด เตือนประโยชน์	อายุ 56 ปี	บ้านเลขที่ 91 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายสำเลา โถปั้ง	อายุ 48 ปี	บ้านเลขที่ 7 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น
นายก้าว โถปั้ง	อายุ 55 ปี	บ้านเลขที่ 102 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน จ. ขอนแก่น

นายหลง อิ่มมัน	อายุ	บ้านเลขที่ ๓. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
		จ. ขอนแก่น
นายสุพรรณ เชนรสิงห์	อายุ 47 ปี	บ้านเลขที่ 67 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
		จ. ขอนแก่น
นายถวิล ตังภูเขียว	อายุ 41 ปี	บ้านเลขที่ 8 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
		จ. ขอนแก่น
นายสา ชั่วญแจ่ม	อายุ 66 ปี	บ้านเลขที่ 12 หมู่ 9 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
		จ. ขอนแก่น
นายลี คำดี้อ	อายุ 34 ปี	หมู่ 9 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
		จ. ขอนแก่น
นายเที่ยง ชั่วญแจ่ม	อายุ 67 ปี	บ้านเลขที่ 6 หมู่ 9 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
		จ. ขอนแก่น
นายคำมูล สีสุพล	อายุ 54 ปี	บ้านเลขที่ 57 หมู่ 1 ต. วังสวาบ อ. ภูผาม่าน
		จ. ขอนแก่น

เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานชุมชน (ภายนอก)

นายถาวร ศิริธ	อดีตเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานสนาม พื้นที่บ้านวังสวาบ
สังกัดองค์การแพเลนประเทศไทย	จ. ขอนแก่น (10 พฤศจิกายน 2547)

ภาคผนวก ข
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

แนวทางในการสัมภาษณ์เจาะลึก และ สทนากลุ่มผู้รู้ ข้อมูลระดับชุมชน

1. ประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชน

1.1 ที่ตั้งหมู่บ้าน : ที่มาของชื่อ ตั้งเมื่อไหร่ โดยใคร จำนวนครอบครัวที่อพยพมาอยู่ครั้งแรก ภูมิภานาเดิมมาจากไหน สาเหตุการอพยพมาจากที่อยู่เดิม ทำไมจึงเลือกสถานที่แห่งนี้เป็นที่ตั้งชุมชน(สภาพชุมชน)

1.2 การขยายตัวของชุมชน : ช่วงเวลา สาเหตุ เงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนขยายตัว

1.3 การดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน : มีใครบ้าง มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างไร

1.4 ผู้นำที่สำคัญนอกเหนือจากผู้ใหญ่บ้านมีใครอีกบ้าง มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างไร

1.5 เหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนคืออะไร (เล่าเหตุการณ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้น) เช่น สภาพธรรมชาติ อำนาจรัฐ กลุ่มอิทธิพล การเมืองท้องถิ่น/ระดับชาติ และระบบตลาด

2. สภาพทางกายภาพ/ชีวภาพ และระบบนิเวศของชุมชน

2.1 แผนที่ตั้งหมู่บ้าน : อาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่น พื้นที่ตั้งบ้านเรือน

2.2 แผนที่แสดงที่ตั้งสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน เช่น วัด โรงเรียน และทรัพยากร (ป่า ดิน น้ำ (กิน/ใช้) ที่ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ แหล่งสาธารณะประโยชน์ในชุมชน)

2.3 สภาพนิเวศของชุมชน : ความสูงต่ำของพื้นที่ ลักษณะดิน การใช้ประโยชน์ การถือครองที่ดิน (พื้นที่ถือครอง/กรรมสิทธิ์)

2.4 การเปลี่ยนแปลงสภาพนิเวศจากอดีตถึงปัจจุบัน และผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

3. สภาพทางสังคม และวัฒนธรรม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี การเมืองการปกครอง และองค์กรท้องถิ่น

3.1 สภาพทางสังคม และการเมืองการปกครอง/องค์กรท้องถิ่น

1) ประชากร : ลักษณะ จำนวน สัดส่วนทางเพศ และเชื้อชาติ

2) การอพยพ : ช่วงเวลา รูปแบบ แหล่งที่ไป เพศ/วัย ผลกระทบที่มีต่อชุมชน/องค์กร/กลุ่มผู้ใช้น้ำ

3) การศึกษา : สถานศึกษา ระดับการศึกษาของประชากร แนวโน้ม/ค่านิยมในการศึกษาต่อ

4) สาธารณสุข : แหล่งรักษาพยาบาล พฤติกรรมในการรักษาพยาบาล สถานการณ์การเจ็บป่วยของคนในชุมชนในรอบปี

5) การเมืองและการปกครอง : การเลือกผู้นำ ลักษณะการปกครองท้องถิ่น ความสามารถของผู้นำต่อการพัฒนาหมู่บ้าน ความปลอดภัย ความคิดเห็นต่อการปกครองในปัจจุบัน

6) กลุ่มกิจกรรมต่างๆในชุมชน : มีกลุ่มอะไรบ้าง ชุมชนได้ประโยชน์อะไร มีกลุ่มไหนบ้างที่มีบทบาทที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงชุมชน (ด้านดี/ไม่ดี) ถ้าเปลี่ยนแปลงอย่างไร ชาวบ้านคิดอย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

7) นโยบายการพัฒนาของรัฐ เช่น การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ การใช้ปุ๋ย ส่งผลต่อภูมิปัญญาชาวบ้าน และวิถีชีวิตของคนในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

3.2 สภาพทางเศรษฐกิจและการทำมาหากินของชาวบ้าน

1) การผลิต : อาชีพของคนในชุมชน แต่ละอาชีพมีคนทำมากน้อยเพียงใด คนที่ทำอาชีพนั้นๆคือคนกลุ่มไหน(รวย จน คนในท้องถิ่น และคนถิ่นอื่น) อาชีพแต่ละอาชีพเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาไปอย่างไรจากอดีตถึงปัจจุบัน และคนที่ทำอาชีพนั้นๆพัฒนาไปอย่างไร ปัจจุบันยังทำอยู่หรือไม่ เพราะอะไร

1.1) การเปลี่ยนแปลงอาชีพส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ (ดิน น้ำ ป่า) และความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน(การช่วยเหลือเกื้อกูล)หรือไม่ อย่างไร และทำให้เกิดเจ้าหนี้/คนรวย/จน

1.2) การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิค เทคโนโลยี และวิธีการต่างๆในการจัดการทรัพยากร (ป่า ดิน น้ำ) อย่างไร และการขยายตัวของระบบการผลิตเพื่อตอบสนองตลาด (การผลิตเพื่อขาย) ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ การใช้ทรัพยากรของชุมชน ภูมิปัญญาหรือวิถีชีวิตของผู้คนหรือไม่

2) ตลาด : ตลาดผลผลิต ตลาดปัจจัยการผลิต

3.3 ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และพิธีกรรม

1) บุญประเพณีประจำปีที่สำคัญของชุมชน : บุญอะไร ทำช่วงเวลาไหน การมีส่วนร่วมของชุมชน ทำเพื่ออะไร

2) ความเชื่อ หรือพิธีกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร (ป่า ดิน น้ำ) หรือการจัดการการผลิตของชุมชน : เชื่ออย่างไร สัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างไรกับการจัดการทรัพยากรน้ำ มีพิธีกรรมอะไรบ้าง ทำอย่างไร ใครร่วม เมื่อทำแล้วเชื่อว่าจะเกิดผลอย่างไร ความเชื่อ/พิธีกรรมต่างๆมีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตหรือไม่ (การให้คุณค่า/ความหมาย) ถ้าเปลี่ยนแต่

ก่อนเป็นอย่างใด บางส่วนถ้าไม่เปลี่ยนเพราะอะไร และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับ การปรับเปลี่ยนของระบบนิเวศ ระบบการผลิต และกฎเกณฑ์ในการจัดสรรทรัพยากรของชุมชน หรือไม่ อย่างไร ชุมชนคิดอย่างไร ปรับตัวอย่างไรจึงอยู่ได้

4. ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรของชุมชนแหล่งน้ำขนาดเล็กของชุมชน

4.1 ชุมชนมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรอย่างไร(จากอดีตถึงปัจจุบัน) ภาพรวม

1) การจัดการทางด้านพื้นที่ (กายภาพ) :ความรู้ต่างๆ วิธีการ/เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการ ใช้ประโยชน์จากน้ำ

2) การจัดการทางสังคม และวัฒนธรรม

: กลุ่มกับการจัดการน้ำ : กลุ่มกับการจัดการน้ำในชุมชน

: กลไกทางสังคม และจารีตประเพณีที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำ : ความเชื่อ พิธีกรรม และอื่นๆ

* ในประเด็นภูมิปัญญานี้ ผู้ถามควรตระหนักว่าในการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำขนาดเล็กทั้งในด้านพื้นที่ การจัดการทางสังคม และวัฒนธรรม ว่า ชาวบ้านให้ความหมาย หรือ ความสำคัญ คุณค่าอย่างไร จากอดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร ปรับอย่างไร มีผล อย่างไรต่อวิถีชีวิตของชาวบ้าน

5. สภาพการณ์ภายนอกที่มีผลหรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต

5.1 นโยบายของรัฐ : (เช่น การสร้างฝาย เขื่อน ปลูกพืชเศรษฐกิจ ส่งเสริมการใช้ปุ๋ย เพื่อเพิ่มผลผลิต ฯลฯ) ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านหรือไม่อย่างไร

5.2 ความรู้สมัยใหม่ : (เช่น ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ (วิธีการ เทคโนโลยี) ในอดีตและปัจจุบันแตกต่างกันหรือไม่ มีการพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนไปอย่างไร มีผลดี ผลเสียอย่างไรต่อชุมชน

5.3 การผลิตเชิงพาณิชย์ (เศรษฐกิจแบบใหม่) : เช่น อ้อย ข้าวโพด ปอ ทำให้ชุมชน ต้องปรับเปลี่ยนอาชีพ เทคนิค วิธีการการผลิตอย่างไร ส่งผลต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของผู้คน อย่างไร ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันยังมีอยู่หรือไม่ และโดยเฉพาะ ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำในรูปแบบฝายในปัจจุบัน

แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึก และสนทนากลุ่มผู้รู้
ในการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำขนาดเล็ก : การจัดการน้ำในรูปแบบฝาย
(ข้อมูลระดับกลุ่ม)

1. พัฒนาการก่อเกิดภูมิปัญญาในการจัดการน้ำในรูปแบบฝาย : จากอดีตถึงปัจจุบัน

: ยุคดั้งเดิมก่อนมีการสร้างฝาย: สภาพฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่า และการใช้ประโยชน์เป็นอย่างไร ส่งผลดีต่อชุมชน คราวเรือน อย่างไร มีกฎเกณฑ์ในการใช้ทรัพยากรร่วมกันหรือไม่

: ในช่วงที่มีการสร้างฝาย : มีความเป็นมา , เหตุผลในการสร้างฝาย , ช่วงเวลา, สภาพทรัพยากรและความอุดมสมบูรณ์ (ดิน น้ำ ป่า), การเรียนรู้ทั้งด้านแนวคิด วิธี การ เทคนิค

- คราวเรือนที่เริ่มต้น : (จำนวน ตระกูลไหน อพยพมาจากไหน

- พื้นที่ทำกินต่ำสุด/สูงสุดกี่ไร่

- กิจกรรมการผลิตทำอะไรบ้างที่พึ่งพาน้ำ) ในแต่ละฤดูกาล

: ในยุคพืชเศรษฐกิจ : ฝายยังมีอยู่ไหม รูปแบบเป็นอย่างไร กิจกรรมการผลิตมีการปรับเปลี่ยนเพียงไร การพึ่งพาน้ำเป็นอย่างไร ผลกระทบที่มีต่อการจัดการน้ำหรือไม่ อย่างไร

: ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ความรู้ต่างๆมีการปรับเปลี่ยนหรือไม่อย่างไร ด้วยเงื่อนไขอะไร

2. แนวความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับแหล่งน้ำขนาดเล็ก และรูปแบบการจัดการน้ำ (ฝาย) โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการจัดการน้ำรูปแบบฝาย (สะท้อนโลกทัศน์ชาวบ้านในการจัดการน้ำ)

: การจำแนกแยกแยะตามความหลากหลายของทรัพยากรแหล่งน้ำขนาดเล็ก และฝาย : การแบ่งประเภท, มีอะไรบ้าง และการกำหนดวิธีการใช้ประโยชน์ในส่วนต่างๆ

: การให้ความหมาย คุณค่าและความสำคัญต่อแหล่งน้ำขนาดเล็ก (ทั้งที่คนสร้างขึ้น : คลองส่งน้ำ และที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ : ลำห้วยและระบบนิเวศที่หลากหลายในลำห้วย) การจัดการน้ำในรูปแบบฝาย และการกำหนดวิธีการเข้าไปใช้ประโยชน์ (ภายใต้ระบบการจำแนกส่วนต่างๆ) ดังกล่าว

3. ระบบการจัดการน้ำรูปแบบฝาย

3.1 การจัดการด้านพื้นที่หรือทางด้านกายภาพ

: ความรู้การเลือกพื้นที่ในการก่อสร้างฝาย

: ความรู้ในการเลือกวัสดุ อุปกรณ์ในการก่อสร้าง

: ความรู้เกี่ยวกับวิธีการก่อสร้างฝายประเภทต่างๆ
 : วิธีการนำน้ำจากฝายมาใช้ (วิธีการ เทคโนโลยี เงื่อนไข)
 : การเรียนรู้วิธีการ เทคนิคมาจากไหน วิธีการใด การปรับใช้อย่างไร
 : ทรัพยากรท้องถิ่น(ใน/นอกหมู่บ้าน)ที่สำคัญที่มีส่วนช่วยทำให้การก่อสร้างประสบผลสำเร็จหรือไม่ อย่างไร

: ข้อมูลทุกส่วนมีความเชื่ออะไรที่ยึดถือหรือไม่ เช่น การเสี่ยงทาย, ความเหมาะสมของพื้นที่ : ลักษณะพื้นที่ หรืออื่นๆ) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ที่กล่าวถึงทุกประเด็น

3.2 การจัดการทางสังคม และวัฒนธรรม

1) กลุ่มกับการจัดการน้ำ

: ลักษณะกลุ่มในการจัดการน้ำ (การรวมตัว) เครือญาติ ความหลากหลายของสมาชิก

: โครงสร้างกลุ่มในการจัดการและบทบาทหน้าที่ (ความเป็นทางการ ไม่เป็นทางการ, ผู้นำ: วิธีการ ได้มา คุณสมบัติ, สมาชิก และเงื่อนไขการเข้าเป็นสมาชิก บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของทุกคน)

: กิจกรรมในการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาระบบน้ำจากฝาย
 - จากระบบการจัดการน้ำในรูปแบบฝาย: (ใน/นอกภาคเกษตร) มีอะไรบ้าง มีวิธีการจัดการน้ำเพื่อใช้ร่วมกันอย่างไร เรียนรู้มาจากไหน , การอยู่ใกล้ /ไกลฝายมีผลต่อการทำกิจกรรมการผลิตหรือไม่ เพราะอะไร

- การใช้แรงงาน (การลงแขกเอาแรง) และการพึ่งพาภายนอก

: ระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มผู้ใช้น้ำและการปฏิบัติตาม (มีหรือไม่ ถ้ามีมีอะไรบ้าง เรียนรู้มาจากไหน กำหนดอย่างไร การปฏิบัติตามเป็นอย่างไร)

: การแบ่งปันน้ำ (วิธีการ, เงื่อนไข, กระบวนการและขั้นตอน ปัญหา การแก้ไข ปัญหา)

● ทุกประเด็นถามภายใต้หัวข้อนี้: ถามเรื่อง

- แหล่ง ความรู้(ภายใน และภายนอก) การพัฒนาความรู้ และการนำมาปรับใช้
- การมีส่วนร่วมของสมาชิกผู้ใช้น้ำจากฝาย (บทบาทหญิงชาย)
- เงื่อนไขของฤดูกาล มีผลทำให้การกำหนดรูปแบบวิธีการจัดการน้ำ

- 2) กลไกอื่นๆ (ทางสังคม จารีตประเพณี) ที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำ
- : ความเชื่อที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำ (มีความเชื่ออะไร มีพิธีกรรมอะไรเกี่ยวข้องกับอย่างไร มีประโยชน์อย่างไรต่อการจัดการน้ำ และผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไรที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำร่วมกันเป็นอย่างไร)
  - : อื่นๆ
- 3) การสนับสนุนจากภายนอกเพื่อพัฒนาการจัดการฝาย
- : ความต้องการในการสนับสนุนมีด้านไหนบ้าง
  - : การสนับสนุนจากภายนอกที่มีส่วนสนับสนุนการจัดการน้ำในรูปแบบฝาย (ด้านความรู้ งบประมาณ และอื่นๆ)
- หน่วยงานหรือชาวบ้าน (ชาวบ้าน หน่วยงานรัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนา)
- วิธีการ เงื่อนไขในการให้ ใครเป็นผู้ประสาน อนาคตจะมีแนวทางอย่างไร
- การเลือกรับสิ่งต่างๆจากการสนับสนุนจากภายนอก
  - ผลกระทบต่อวิธีการจัดการน้ำของชาวบ้าน

* หมายเหตุ : ทุกประเด็นถามการเปลี่ยนแปลง การถ่ายทอดความรู้ต่างๆและเหตุผลที่เกี่ยวข้อง (โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาที่สำคัญในการจัดการน้ำ)

: ในการพูดคุยเรื่องความหลากหลายของระบบนิเวศแหล่งน้ำ ภูมิปัญญาในการสร้างฝายในเรื่องต่างๆ ต้องมีการลงพื้นที่ให้เห็นจริง เพื่อจะทำให้เกิดความเข้าใจทั้งผู้ถามและผู้ให้ข้อมูล

แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึกครัวเรือน สำหรับสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำจากฝาย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ เพศ อายุ
การศึกษา ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน อาชีพ
2. ข้อมูลพื้นฐานครอบครัว
  - 2.1 โครงสร้างครอบครัว และความสัมพันธ์ทางเครือญาติ
  - 2.2 อาชีพหลัก/รอง ของครอบครัว
3. กิจกรรมการผลิตของครัวเรือน (ที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรน้ำ) (อดีต-ปัจจุบัน)
  - 3.1 ทรัพยากรของครอบครัว : ขนาดที่ดินทำกินทุกแปลง (ไร่ สวน นา) และการใช้ประโยชน์ (โดยเฉพาะพื้นที่ที่ได้ใช้น้ำจากฝายลงรายละเอียด)
  - 3.2 การผลิต (แบ่งเป็นพืชที่ต้องพึ่งพาน้ำจากแหล่งไหน โดยเฉพาะจากฝาย ช่วงฤดูกาล)
    - 3.2.1 การผลิตในภาคเกษตร
      - ขนาดของพื้นที่ แต่ละแปลง
      - กิจกรรมการผลิตที่ทำเพื่อกิน รายได้ (ประเภท วัตถุประสงค์ในการผลิต ผลผลิต และการกระจายผลผลิต)
      - ความรู้ที่สำคัญในการผลิตด้านต่างๆ
      - การถ่ายทอดความรู้
      - สัดส่วนของรายได้หลักๆ และหนี้สิน
      - การเปลี่ยนแปลงการปลูกพืชจากอดีตถึงปัจจุบัน (ช่วงเวลา เงื่อนไขปัจจัยอะไรที่ทำให้เปลี่ยน)
        - ปัญหา/การแก้ไขในการผลิตที่สำคัญ/ใครมีบทบาทสำคัญ/ผลเป็นอย่างไร
    - 3.2.2 การผลิตนอกภาคเกษตร (ถามประเด็นเดียวกัน)
  - 3.3 ในด้านความรู้เกี่ยวกับ วิธีการ เทคนิค ในการจัดการทรัพยากรน้ำในรูปแบบฝายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการผลิตในกิจกรรมต่างๆของครัวเรือน (ความรู้เดิม/ใหม่)
    - 3.3.1 การสร้างฝาย และการดูแลรักษา
    - 3.3.2 การใช้น้ำ การแบ่งปันน้ำ

3.3.3 การถ่ายทอดความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งน้ำ วิธีการรูปแบบต่างๆ (จากข้อ 3.3 ใครถ่ายทอด วิธีการเป็นอย่างไร ปัจจุบันความรู้เรื่องต่างๆ เหมือนเดิมไหม ยังใช้ความรู้ที่นั่นหรือไม่ ถ้าใช้อยู่ เหตุผลคืออะไร ถ้าเลิกใช้แล้วเพราะอะไร) เน้นเรื่องกิจกรรมการผลิตที่สัมพันธ์กับการจัดการและการใช้น้ำจากฝายเป็นสำคัญ

3.4 ความสัมพันธ์ของครัวเรือนที่มีต่อชุมชนโดยรวม (ความรู้ กิจกรรมการพัฒนา ระหว่างกลุ่มผู้ใช้น้ำกับกลุ่มอื่นๆ) โดยเฉพาะผลที่เกิดขึ้นจากการใช้น้ำจากฝายร่วมกัน

3.4.1 ครัวเรือนมีส่วนร่วมอย่างไร มีผลดีอย่างไรต่อครัวเรือน และชุมชน (โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรแหล่งน้ำ และทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง)

3.4.2 ระบบการผลิตเพื่อขาย (อ้อย ถั่วเหลือง ฯลฯ) ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ (ดิน น้ำ ป่า) และภูมิปัญญาของชุมชน (วิถีชีวิตของชุมชน) หรือไม่อย่างไร

3.4.3 นโยบายการพัฒนาของรัฐ (ระบบประปา, ถนน, คลองน้ำ) และเอกชน (แหล่งน้ำ, การจัดการป่า) ส่งผลกระทบต่อภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร และวิถีชีวิตของครัวเรือนหรือไม่ อย่างไร

3.4.4 ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทั้งจากภายในหมู่บ้าน และภายนอก มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร และกิจกรรมการผลิตของครัวเรือนหรือไม่ อย่างไร

4. ระบบการจัดการและใช้ประโยชน์จากน้ำฝายต่างๆ

4.1 การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ(ใน/นอกภาคเกษตร) ฤดูกาล พื้นที่ ประเภทของแหล่งน้ำ ใครจัดการ รูปแบบการใช้ประโยชน์ ความคิดเห็นต่อสิทธิการใช้น้ำ

4.2 กลุ่มและการจัดการทรัพยากรน้ำในรูปแบบฝาย

4.2.1 ลักษณะของกลุ่ม หรือการรวมตัวและความสัมพันธ์

4.2.2 เหตุผล และการตัดสินใจ ปีที่เริ่มเป็นสมาชิก

4.2.3 การรับรู้เงื่อนไขในการเข้าเป็นสมาชิก (มีอะไรบ้าง การปฏิบัติตาม)

4.2.4 บทบาทหญิง/ชายในการจัดการน้ำ(ฝาย) เช่น ในด้านแรงงานสร้าง ปรับปรุง หรืออื่นๆ

4.2.5 กฎระเบียบหรือข้อกำหนดต่างๆของกลุ่มในการใช้น้ำ การดูแลรักษาการใช้ประโยชน์จากน้ำ (ฝาย) และการปฏิบัติตาม (มีอะไรบ้าง การรับรู้ การมีส่วนร่วมในการกำหนด การปฏิบัติตาม ความคิดเห็นต่อกฎระเบียบต่างๆ) เป็นต้น

5. กลไกทางจารีตประเพณีที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำ

5.1 ความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำ

: ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับการเลี้ยงบ้าน(ผีบ้าน) และการปฏิบัติตามความเชื่อ (มีส่วนร่วมอย่างไร กิจกรรมที่ทำทำเพื่ออะไร เกิดผลดีอย่างไร หากไม่ปฏิบัติตามจะเกิดผลอย่างไร ฯลฯ)

: ความเชื่อพิธีกรรมดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงจากอดีตหรือไม่ และมีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ระบบการผลิต และสำนึกของคนที่มีต่อทรัพยากรดิน น้ำ ป่าหรือไม่ อย่างไร

5.2 อื่นๆ

6. ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการน้ำในรูปแบบฝายของกลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านวังสวาบ (แต่ละฝาย) ผู้นำความ พอใจในการดำเนินงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ผ่านมา ปัญหา การแก้ไข ผลที่เกิดขึ้น หรือข้อเสนอแนะอื่นๆ

แนวทางการสังเกต

1. สภาพภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน

- 1.1 ที่ตั้งและขนาดของหมู่บ้าน
- 1.2 สภาพภูมิประเทศ อากาศ
- 1.3 ที่ตั้งทรัพยากร (ป่า ดิน น้ำ(กิน/ใช้) ที่ทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ แหล่งสาธารณะประโยชน์ในชุมชน) ฐานทรัพยากรดิน น้ำ ป่าและการใช้ประโยชน์ สภาพนิเวศของชุมชน : ความสูงต่ำของพื้นที่ ลักษณะดิน การใช้ประโยชน์
- 1.4 การคมนาคม และสาธารณูปโภคต่างๆ

2. สภาพทางสังคม วัฒนธรรม

- 2.1 ลักษณะการตั้งบ้านเรือน ภาษา ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการจัดการน้ำ
- 2.2 ที่ตั้งสถานที่สำคัญในหมู่บ้าน เช่น วัด โรงเรียน ศาลปู่ตา เป็นต้น
- 2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว ชุมชน และกับภายนอกทั้งภาครัฐเอกชน
- 2.4 การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน และ ของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ และบทบาทหญิงชายในการเข้าร่วมกิจกรรม
- 2.5 ผู้นำ ความปลอดภัยในชุมชน

3. สภาพทางเศรษฐกิจและการทำมาหากิน

- 3.1 การผลิต :การประกอบอาชีพทั้งในและนอกภาคเกษตร แต่ละฤดูกาล: อาชีพของคนในชุมชน แต่ละอาชีพมีคนทำมากน้อยเพียงใด
- 3.2 การใช้แรงงาน เทคโนโลยี ความรู้พื้นบ้าน
- 3.3 การเข้ามาของรัฐ ตลาด ทุนในหมู่บ้านในด้านต่างๆ

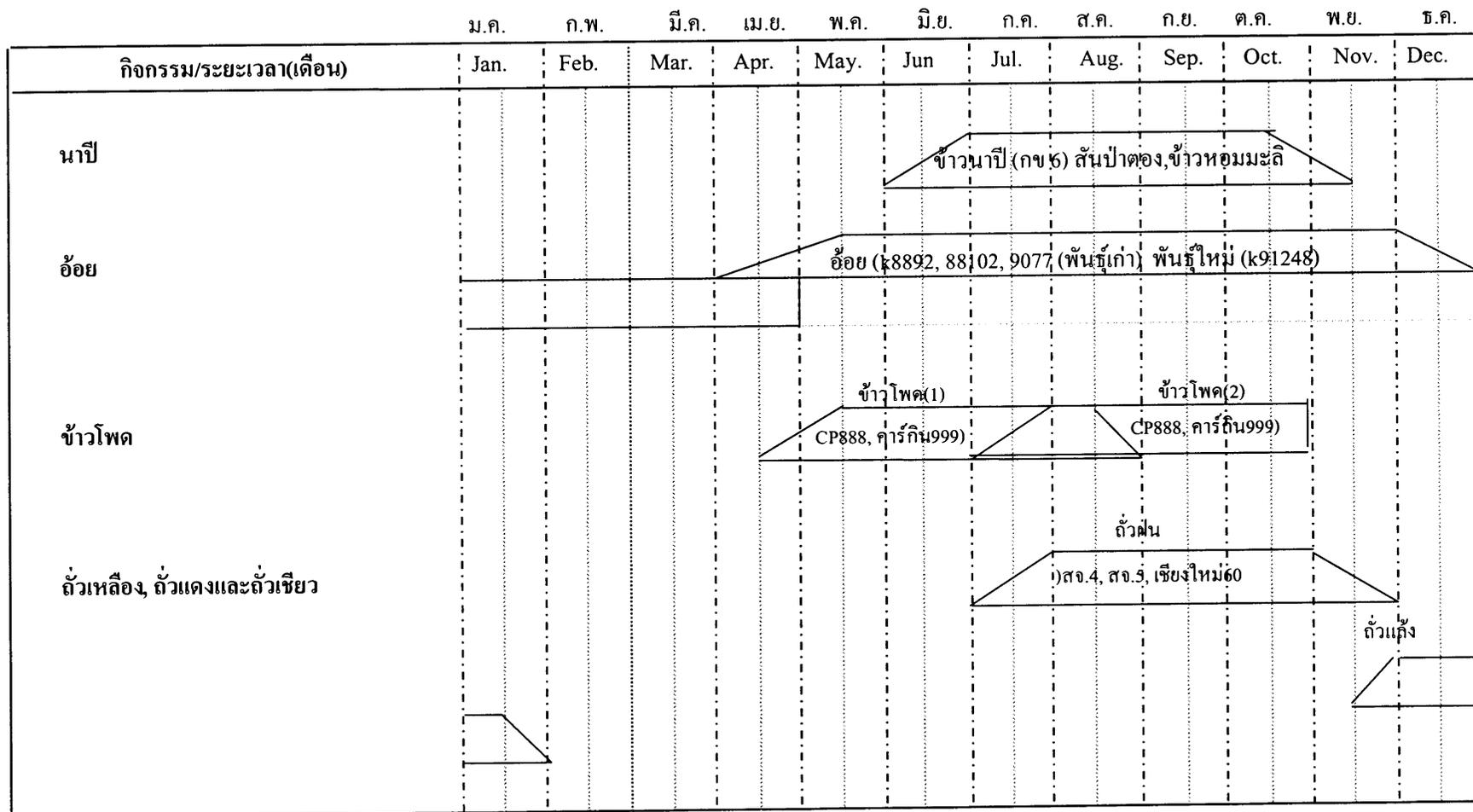
4. การจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรแหล่งน้ำขนาดเล็กของชาวบ้าน

- 4.1 ศักยภาพของแหล่งน้ำ เส้นทางน้ำ ต้นน้ำ ปลายน้ำ
- 4.2 ที่ตั้งฝายรูปแบบต่างๆ
- 4.3 กิจกรรมที่พึ่งพาน้ำจากฝายในแต่ละฤดูกาล
- 4.4 กิจกรรมการมีส่วนร่วมในการใช้น้ำร่วมกัน (ขุดลอก ประชุม การประชาสัมพันธ์ แบ่งน้ำ วิธีการนำน้ำมาใช้ประโยชน์ การปรับปรุงซ่อมแซมฝาย)
- 4.5 กฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน
- 4.6 บุญประเพณีประจำปีที่สำคัญของชุมชน พิธีกรรมบุญเลี้ยงบ้าน ที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องผี และการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำขนาดเล็ก

**แนวทางการสนทนากลุ่ม
สำหรับชาวบ้านทั่วไป**

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์
ชื่อ เพศ อายุ การศึกษา ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน อาชีพ
2. ข้อมูลพื้นฐานครอบครัว
  - 2.1 เครือญาติ (ใน นอก ชุมชน)
  - 2.2 อาชีพหลัก/รอง ของครอบครัว
3. กิจกรรมการผลิตของครัวเรือนที่สัมพันธ์กับการจัดการทรัพยากรน้ำ (อดีต-ปัจจุบัน)
  - 3.1 กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากน้ำที่สัมพันธ์กับแหล่งน้ำที่มีการสร้างฝายต่างๆ กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ (ใน/นอกภาคเกษตร) ในแต่ละฤดูกาล ขนาดพื้นที่พื้นที่
  - 3.2 ครัวเรือนกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำจากฝายต่างๆ
4. ข้อคิดเห็นต่อกลุ่ม และการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อกำหนดของกลุ่มฝายต่างๆ สิทธิการใช้น้ำร่วมกับผู้ใช้น้ำจากฝายต่างๆ การปฏิบัติตามข้อกำหนดของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ปัญหาและข้อเสนอแนะอื่นๆ

ภาคผนวก ค
ปฏิทินการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ และการใช้แรงงาน

ภาพที่ 27 ปฏิทินการปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์ บ้านวังสาว ต.วังสาว อ.ภูพาน จ.ขอนแก่น ปี 2547

กิจกรรมการใช้แรงงาน	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	May.	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
ทำนา	เก็บเกี่ยว/	ข้าวขึ้นยุ้ง/ขาย			ตกกล้า: ไถ/หว่านกล้า	/ปักดำ	/ใส่ปุ๋ย	ดูแล/จัดการน้ำ/ กำจัดวัชพืช				/
ทำไร่อ้อย				ไถ/ปลูก/ใส่ปุ๋ย/ ฉีดยาคลุมหญ้ารอบแรก/				ฉีดยามาหญ้ารอบสอง				
ปลูกข้าวโพด					ปลูก(1): ไถ, ปลูก, ใส่ปุ๋ย	/ ฉีดยา		เก็บเกี่ยว (2): ไถ, ปลูก, ใส่ปุ๋ย/ ฉีดยา			เก็บเกี่ยว/ขาย	
ปลูกถั่วเหลือง, ถั่วเขียว, ถั่วแดง							ไถ, ปลูก, รดน้ำ	ดูแลรดน้ำ, กำจัดวัชพืช			เก็บเกี่ยว /ขาย	
ปลูกไม้ผล												
ปลูกพืชผักสวนครัว : มะเขือ, พริก					ไถ, ปลูก, รดน้ำ		ดูแลรดน้ำ, กำจัดวัชพืช				เก็บกิน /แบ่งขายเล็กน้อย	
ปลูกพืชผักสวนครัว : ผักชี, กระเทียม, หอม, กระเทียม, กระหล่ำ, ผักกาดขาว	เก็บกิน:	เก็บกินผู้คนอื่นๆ									ไถ, ปลูก, ดูแลรดน้ำ,	กำจัดวัชพืช
	หอม, กระเทียม											

- ทำงานทั้งวันอยู่ในหมู่บ้าน
- - - - - ทำงานบางเวลาของบางวัน
- ..... ทำงานต่อเนื่องแต่ใช้เวลาสั้น

ภาพที่ 28 ปฏิทินการใช้แรงงาน บ้านวังสาวบ ต.วังสาวบ อ.ภูพาน จ.ขอนแก่น ปี 2547

กิจกรรมการใช้แรงงาน	มค.	กพ.	มีค.	เมย.	พค.	มิย.	กค.	สค.	กย.	ตค.	พย.	ธค.
	Jan.	Feb.	Mar.	Apr.	May.	Jun.	Jul.	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
หาของป่า		ไข่มดแดง/มดที่	ผักหวาน			เห็ด		เก็บหน่อไม้				
		ล่าสัตว์: ยิงนก, ไก่ป่า, เอเห็น, แล่น			เต่า			กบ, เขียด, ปลา (ขอให้มีน้ำ)			ปูหิน, กบภูเขา	
อาชีพเสริม: เย็บผ้าห่ม ทำขนม ปลูกหมอน เลี้ยงไหม/ทอผ้า จักสานและรดขายกับข้าว												
รับจ้างในชุมชน	เก็บเกี่ยว/สีข้าว		ไถ, ปลูก, ใส่ปุ๋ย, ฉีดยา: อ้อย/ข้าวโพด				ค่านา, ไถ/ปลูกถั่ว ฉีดยาอ้อย(2)				เก็บเกี่ยวถั่ว/ ข้าวโพด(2)	
			ตัดอ้อยสิ้นปี				หัดข้าวโพด(1)					
รับจ้างนอกชุมชน												
เลี้ยงสัตว์: หมู, วัว, เป็ด, ไก่												
ประมง : เลี้ยงปลา												

- ทำงานทั้งวันอยู่ในหมู่บ้าน
 - - - - - ทำงานบางเวลาของบางวัน
 ..... ทำงานต่อเนื่องแต่ใช้เวลาสั้น

ภาพที่ 28 ปฏิทินการใช้แรงงาน บ้านวังสาวบ ต.วังสาวบ อ.ภูพาน จ.ขอนแก่น ปี 2547 (ต่อ)

ภาคผนวก ง

ลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิด และส่งผลกระทบต่อชุมชน

ตารางที่ 2 ลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น และส่งผลกระทบต่อชุมชนตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ	ผลที่เกิดขึ้น
2508	เริ่มมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนแรก	มีผู้นำเป็นทางการครั้งแรก
2515- 2516	เจ้าหน้าที่รัฐเข้ามา(อป.)สำรวจพื้นที่ ฐานทรัพยากรบริเวณห้วยหม้อแตก ภูเขาเปื่อย และเขตเกษตรกรรม ห้วยตาดี และลำน้ำเซิน 8 วัน 8 คืน	มีคนนอกเข้ามาข่งกับทรัพยากร ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านอยู่กับทรัพยากรดินน้ำ ป่า อย่างพออยู่ พอกิน
2517- 2520	เจ้าหน้าที่เข้ามาตัดไม้กว่า 10,000 ต้น ตัดไม้เนื้อแข็ง 3,000 ต้น(ไม้แดง, ประดู่) ตัดไม้บริเวณ โลกห้วยขาขึ้น แต่ยังไม่ขนออกจากพื้นที่	ชุมชนไม่ต่อต้าน มีชาวบ้านไปปรับจ้างถากเปลือกไม้ ตีกาไม้ (10 กว่าคน)
2518	สร้างฝายหินภูเขาบริเวณห้วยสังชะยวน ที่อยู่ติดบ้าน “ฝายบ้าน”	เริ่มทำนาได้ครั้งแรกในบริเวณที่สูง/เหนือบ้าน
2521	มีสหยาเข้ามาอยู่ในชุมชน 20-30 คน (มาจาก สกลนคร ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และ ปักใต้) เป็นพวกมีความรู้ มาเรียกร้องคุ้มครองไม่ให้มีการตัดไม้	1. ออป. หยุดตัดไม้ และไม่มีการขนไม้ออกจากพื้นที่ 2. ให้โรงเรือชุมชนแพสัมปทานการตัดไม้ต่อ(ส่วนที่ตัดไม้แล้ว) 3. พื้นที่ส่วนหนึ่งเตียนโล่ง คนในหมู่บ้านมีการ ขยับขยายที่ดินทำกิน 60-70 ครัวเรือน
2522	1. มีการส่งเสริมการขุดเจาะบ่อน้ำบาดาลในชุมชน 2. นโยบายเงินผัน/กชช.(ยุคศึกฤทธิ์) ผ่านสภาตำบล	มีบ่อน้ำบาดาล ใช้การได้ไม่นานก็พัง
2525- 2526	มีคนนอกหมู่บ้านมาจับจองที่ดินทำกินบุกเบิกพื้นที่บริเวณห้วยขาขึ้น หนองหอย ห้วยข้าวหลาม ซ้ำปลาตุก ดงมะไฟ เป็นคนมาจาก (อ.คอนสาร เพชรบูรณ์, สะแกเคเรือ) เข้ามาทำไร่ข้าวโพด ฝ้าย งาม ถั่วแดง	มีการจ้างรถไถไถที่บุกเบิกที่ดินแปลงหมด เริ่มมีการปลูกพืชไร่ ข้าวโพด ฝ้าย ถั่วแดง (พันธุ์ใหม่) ชาวบ้านเริ่มเลียนแบบ มีการปรับเปลี่ยนจากการปลูกพืชไร่พันธุ์พื้นบ้านมาเป็นพืชไร่พันธุ์ใหม่

ตารางที่ 2 ลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น และส่งผลกระทบต่อชุมชนตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน (ต่อ)

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ	ผลที่เกิดขึ้น
2528-2535	โครงการปลูกป่าดงลาน 4 เข้ามาในชุมชน มีการจัดการป่าและที่ดินทำกินให้ชาวบ้าน(แบ่งให้ชาวบ้าน) ประมาณ 3,000 ไร่	1. ที่ทำกินของชาวบ้านลดลง 2. รัฐปลูกป่า (กฐิน, ยูคา, สัก) เพื่อแบ่งเขตป่ากับที่ทำกินของชาวบ้าน ทับที่ทำกินชาวบ้านกว่า 200 ครัวเรือน 3. รัฐจัดที่ทำกินให้ใหม่ ครัวเรือนละ 7 ไร่ 2 งาน โดยให้ไปอยู่บริเวณบ้านชำเปิบ ผาถ้ำใหญ่ ต. นาฝาย(ซึ่งมีเจ้าของเดิมอยู่) เกิดปัญหาว่ามีชาวบ้านวังสวาบบางส่วนไปอยู่ที่ใหม่แต่เจ้าของเดิมไม่ให้ชาวบ้านบางส่วนแอบลงป่าที่รัฐปลูกใหม่ช่วงกลางคืน (เพื่อยืนยันว่าจะทำกินที่นี้ต่อไป)
2530	เริ่มมีการทำไร่ฮ้อย โดยการนำมาของ นายใส ยศจำรัส และในขณะนั้นมีโรงงานน้ำตาลมิตรภูเขียวมาตั้งห่างจากหมู่บ้านประมาณ 50 กิโลเมตร	ชาวบ้านคนอื่นๆ เริ่มเข้าไปรับจ้าง ในไร่ ชาวบ้านคนอื่นๆ เริ่มปลูกตาม เพราะเห็นนายใสมีรด มีเงินเพิ่มขึ้น มีการถางป่ากระดิน ยูคา เพื่อบุกเบิกพื้นที่ทำไร่ ภายใน 3 ปี มีการปลูกฮ้อยกันเกือบทุกครัวเรือน มีหัวหน้าโควตาฮ้อยเพิ่มจากหนึ่งเป็นสิบคนในปัจจุบัน ปัจจุบัน ดินเสื่อม ดินแข็ง หน้าดินพังทลาย แหล่งน้ำท่าห้วยตื้นเขิน ฤดูน้ำหลากน้ำไหลแรงเร็ว มีสารเคมีตกค้าง เนื่องจากมีการใช้สารเคมีกันทุกครัวเรือนที่ปลูกฮ้อย
2531	เห็นแบบอย่างการปลูกถั่วเหลืองจากเมืองเลย และอำเภอชุมแพ มีชาวบ้านเข้ามาเช่านาบ้านสะแกเครือและนาฝายเพื่อทำถั่วเหลือง	คนในหมู่บ้านเริ่มปลูกถั่วเหลือง เริ่มจากครัวเรือนผู้ใหญ่ก้อย ยศรุ่งเรือง

ตารางที่ 2 ลำดับเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น และส่งผลกระทบต่อชุมชนตามคำบอกเล่าของชาวบ้าน(ต่อ)

ปี พ.ศ.	เหตุการณ์สำคัญ	ผลที่เกิดขึ้น
2532 - 2535	ผู้นำชาวบ้านพาเรียกร้องหน่วยงานป่าไม้ (นายประเสริฐ ทนนาดี, นายอุดร ถิ่นขุนขำ) เรื่องการปลูกป่าทับที่ทำกินชาวบ้านทวงที่ทำกินคืน เรียกร้องประมาณ 2-3 ปี มีการตั้งคณะกรรมการไปเรียกร้องถึงทำเนียบรัฐบาล	1. มีการจับกุมชาวบ้านที่ไปเรียกร้องที่ทำเนียบ 2. ขณะเดียวกันเวลาต่อมารัฐก็ยอมชาวบ้าน มีการแบ่งที่ดินทำกิน ให้ประมาณ 2,500 ไร่
2536	ไฟฟ้าเข้าหมู่บ้าน	มีไฟฟ้าใช้
2536-37	มีปัญหาเกี่ยวกับรัฐ รัฐไม่ให้เอาเครื่องจักรกลไปขุดดิน หรือพัฒนาแหล่งน้ำในเขตรอบนอกบริเวณฝายต่างๆกเว้นฝายบ้านเนื่องจากอยู่พื้นที่ป่าสงวน	พัฒนาแหล่งน้ำได้อย่างจำกัด ไม่สามารถของบประมาณสนับสนุนจากส่วนของรัฐได้ จากเงื่อนไขดังกล่าว
2538-39	มีประปาบาดาลใช้ในหมู่บ้าน	สะดวกสบายในการใช้น้ำ
2542	เงินมีयाชวา(เงินฟื้นฟูเศรษฐกิจ)ให้ชาวบ้านมีงานทำและมีการใช้จ่ายในระบบตลาดมากยิ่งขึ้น ซึ่งเงินดังกล่าวจัดการโดย พัฒนาชุมชน ผ่านอบต.	จัดสรรงบประมาณมาพัฒนาฝายบ้าน โดยมีการปรับปรุงสันฝาย ประตูเปิดปิดน้ำ เพิ่มความกว้าง ความสูงหลังฝาย ด้วยงบประมาณ 200,000 บาท)
2543	องค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการซ่อมแซมบ้าน/ส้วมทุนการศึกษา สร้างส้วม รักษาพยาบาลห้องน้ำโรงเรียน	ครอบครัวเด็กแพลงนได้รับประโยชน์ (ครัวเรือนเด็กยากจนตามมาตรฐานแพลงน) บ้านหลายหลังเปลี่ยนจากไม้เป็นบ้านปูน มีส้วมใช้กันถ้วนหน้า
23/03/ 2544	องค์กรพัฒนา เข้ามาสนับสนุนงบประมาณในการซ่อมแซมฝาย(ปูน)เพิ่มเติมด้วยงานประมาณ 240,035 บาท และเป็นปีที่ตั้งให้ภูผาม่านเป็นอำเภอ	1. ลาดปูนใต้ฝาย เพิ่มความสูงของฝาย ใช้แรงงานชาวบ้านสมทบแพลงนสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ 2. มีการรับออกโฉนด (นส. 3 โฉนที่ทำกินได้บ้าน) สปก 3-4 ครัวเรือน บวท. 5 100 กว่าครัวเรือน

ภาคผนวก จ

ช่วงเวลาการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชจากอดีตถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 3 แสดงช่วงเวลาในการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชจากอดีตถึงปัจจุบัน

ชนิดของพืช หลักที่ปลูก	ช่วงที่เริ่ม-เลิก ปลูก	หมายเหตุ
1. ข้าวไร่	2474-2529	ช่วงที่เริ่มลดพื้นที่ ปี พ.ศ. 2522
2. ข้าวนาดำ	2474-ปัจจุบัน	ขยายพื้นที่มากขึ้นช่วงปี 2518 เริ่มลดพื้นที่บางส่วนที่เคย ทำนาเปลี่ยนมาปลูกอ้อย
3. ปอ	2508-2515	มีปัญหาหาคาไม่ดี นำเฝ้าเสีย ชาวบ้านจึงทำอยู่ไม่กี่ปี
4. งา	2510-2520	งาพันธุ์ที่ปลูกเพื่อขาย ซึ่งในอดีตปลูกงาพันธุ์พื้นบ้านปลูก ตามหัวไร่ปลายนาแก่พอกิน มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์โดยไป ซื้อมาจากตลาดชุมแพ
5. ฝ้ายพันธุ์	2512-2520	ฝ้ายพันธุ์ปลูกเพื่อขาย ส่วนฝ้ายพันธุ์พื้นบ้านที่ปลูกก่อน หน้านั้น เพื่อทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน ฝ้ายพันธุ์เกษตรกรนำมา จากศูนย์เกษตรเมืองเลย ยามาแมลงก็มาพร้อมๆกันกับฝ้าย พันธุ์แกนลอนละ 60 บาท
6. ข้าวโพด อาหาร สัตว์	2515-ปัจจุบัน	ปลูกเพื่อขายตลาดในอดีตปลูกข้าวโพดพันธุ์พื้นบ้าน เก็บ พันธุ์ไว้ปีต่อไปได้ แต่ปัจจุบันต้องซื้อตลาดอย่างเดียว และ มาพร้อมกับสารเคมี ต่อมาเมื่ออ้อยมาแทนที่ พื้นที่การ ปลูกข้าวโพดก็ลดลง
7. ถั่วเขียว	2515-ปัจจุบัน	มาพร้อมๆกับข้าวโพด หักข้าวโพดแล้วก็จะหว่านถั่วเขียว อาศัยน้ำฝนไม่ได้ใช้น้ำจากฝาย
8. ถั่วแดง	2516-ปัจจุบัน	ปลูกในช่วงฤดูฝน มาพร้อมๆกันกับ
9. ถั่วเหลือง	2531-ปัจจุบัน	เป็นพืชฤดูแล้งที่ต้องพึ่งพาน้ำจากระบบฝาย ใช้สารเคมีไม่ มาก เป็นพืชที่ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ของดินรวมทั้ง ยังแก้ไขปัญหาระบบนิเวศที่สำคัญของบ้านวังสาว

ตารางที่ 3 แสดงช่วงเวลาในการปรับเปลี่ยนการปลูกพืชจากอดีตถึงปัจจุบัน (ต่อ)

ชนิดของพืช หลักที่ปลูก	ช่วงที่เริ่ม-เลิก ปลูก	หมายเหตุ
10. อ้อย	2529-ปัจจุบัน	พืชตัวนี้มาพร้อมกับการใช้สารเคมี ชาวบ้านปลูกอ้อยแทนพื้นที่ปลูกข้าวโพดเกือบเต็มพื้นที่
11. ถั่วเหลือง	2531-ปัจจุบัน	เป็นพืชฤดูแล้งที่ต้องพึ่งพาน้ำจากระบบฝาย ใช้สารเคมีไม่มาก เป็นพืชที่ช่วยสร้างความอุดมสมบูรณ์ของดินรวมทั้งยังแก้ไขปัญหาระบบนิเวศที่สำคัญของบ้านวังสาว
12. ข้าวโพด ฝักอ่อน	2535-2536	มีครัวเรือนที่ทำ 4-5 ครัวเรือน โรงงานสั่งให้ทำ ทำแล้วไม่คุ้มกับการลงทุน ราคาไม่ดี ตลาดไม่ดี ขายกิโลกรัมละ 60 สตางค์ ทุกครัวเรือนกลับไปทำถั่วเหลืองหลังนาเหมือนเดิม
13. ข้าวโพด ฝักอ่อน	2535-2536	มีครัวเรือนที่ทำ 4-5 ครัวเรือน โรงงานสั่งให้ทำ ทำแล้วไม่คุ้มกับการลงทุน ราคาไม่ดี ตลาดไม่ดี ขายกิโลกรัมละ 60 สตางค์ ทุกครัวเรือนกลับไปทำถั่วเหลืองหลังนาเหมือนเดิม
14. ไม้ผล	2543-ปัจจุบัน	มีครัวเรือนส่วนน้อยมากที่ปลูกไม้ผลในพื้นที่ทำข้าวไร่เดิม พืชที่ปลูกได้แก่ มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ มะขาม เห็นแบบอย่างมาจากบ้านนาฝาย และบ้านฝายตาสวน
15. ยางพารา	2547-ปัจจุบัน	กระแสน้ำใหม่ เริ่มมีการปลูก เพื่อให้เกิดการปรับสภาพป่า ดิน น้ำ ชาวบ้านมองว่าเป็นจุดเริ่มต้นแก้ไขปัญหาน้ำป่า ดิน น้ำ